

PAULÍNA ŠIŠMIŠOVÁ, Bratislava

V dnešnej multikultúrnej spoločnosti, keď stovky väčších či menších etnických a kultúrnych celkov sa dožadujú svojho práva na svoj vlastný logos a vlastnú interpretáciu sveta a dejín, dochádza k zásadnej revízii pojmov vyjadrujúcich „kvintesenciu doby“. Veľké koncepty, veľké systémy zlyhali, význam nadobúda to, čo bolo doteraz okrajové. Definitívne odzvonilo ideí svetových dejín ako niečoho unitárneho, nazeraného z jediného, privilegovaného (európskeho) hľadiska predpokladajúceho existenciu centra, okolo ktorého sa usporadúvali všetky udalosti a ktoré im prepožičiavalo poriadok a zmysel. Neexistuje jediná história, ale existujú jej mnohoraké interpretácie, vychádzajúce z rozličných hľadísk, z rozličných kultúrnych tradícií.

Podobne ako dejiny, aj filozofia sa „robila“ z jedného centra. Historiografia filozofie, ktorá určovala, čo možno a čo nemožno považovať za filozofiu, bola typickým produktom nemeckého idealizmu a ako taká akreditovala na úroveň univerzálneho prototypu len sebe podobné filozofické systémy, t.j. západoeurópsky typ myslenia. Takto boli z dejín filozofie automaticky vylúčené myšlienkové systémy vytvorené v „okrajových“ častiach Európy (Rusko, Španielsko) či mimo nej (v krajinách Ázie či Latinskej Ameriky). V lepšom prípade boli označené za tzv. protofilozofiu alebo perifilozofiu, teda niečo marginálne, nachádzajúce sa mimo hlavnej línie rozvoja európskeho myslenia.

Filozofia sa dnes stáva pluralitou, dialogickou. Prestáva byť nejakým univerzálnym, jedine možným modelom myslenia, do popredia sa v nej stále viac dostávajú hodnoty odlišnosti a rôznorodosti, ktoré sa stávajú podmienkou univerzálnosti.

Nejde tu o návrat k romantickému obdobiu národných filozofií, ale na strane druhej sa prežili aj snahy o univerzalizáciu a internacionalizáciu filozofie, ktorá je a vždy zostane súčasťou určitého kultúrneho spoločenstva, vymedzeného predovšetkým spoločným jazykom, ktorý je formou „in nuce“ nazerania sveta a silným kultúrnym determinantom rozvoja myslenia. Hoci problémy filozofie sú nadčasové a univerzálne, ich riešenie vychádza vždy z konkrétnych kultúrnych a jazykových podmienok. Univerzálna filozofická pravda, pokiaľ taká existuje, sa rodí len v dialógu medzi rozličnými filozofickými koncepciami, rozličnými interpretáciami sveta a miesta človeka v ňom.

O svoje slovo v tomto dialógu sa hlásia doteraz marginalizované kultúrne spoločenstvá, ktoré sa len okrajovo podieľali na programe modernizácie a racionalizácie sveta. Jedným z nich je aj hispánsky svet, ktorý predstavuje určitý presne definovaný geopolitický priestor, ktorý vytvára Španielsko a ním „inkulturalizované“ krajiny a kde sa hovorí spoločným jazykom, t.j. po španielsky.

Španielski a ibero-americkí intelektuáli si stále viac uvedomujú, že ešte ani zďaleka nevyužili v dnešnom svete vysoko pozitívny fakt svojej spolupatričnosti k takej širokej a vyzretej jazykovej a kultúrnej komunite, akou je hispánska komunita. Nie je to však len jazyk, čo spája členov tejto komunity, ale aj onen špecifický spôsob vnímania a interpretácie sveta, ktorý je do

značnej miery determinovaný jazykom, v tomto prípade španielčinou. V tomto jazyku a prostredníctvom neho bolo vytvorené bohaté konceptuálne univerzum s etickým, estetickým, politickým a náboženským rozmerom – filozofia hispánskeho sveta, ktorá má svoje nezastupiteľné miesto vo svetovej škále hodnôt súčasnej civilizácie.

Kultúra hispánskeho sveta vyvoláva stále väčší záujem nielen zo strany domácich, ale aj zahraničných odborníkov. Súbor všetkých intelektuálnych aktivít vyvíjaných v rámci hispánskeho sveta, ale aj mimo neho, ktorých cieľom je štúdium španielskeho jazyka a kultúry, sa zvykne označovať pojmom **hispanizmus**. Bohužiaľ, toto štúdium sa veľmi často redukuje len na poznanie jazyka, literatúry a čiastočne dejín hispánskeho sveta, zatiaľ čo myslenie, filozofia zostávajú oblasťou, na ktorú hispanisti často zabúdajú. Je to nenapraviteľná škoda, lebo originalita hispánskej kultúry sa nevyčerpáva ani filológiou, ani literatúrou. Bez poznania myšlienkového odkazu hispánskeho sveta je poznanie jeho kultúry značne ochudobnené. Veď to bola práve hispánska kultúra, ktorá dala svetu takých vynikajúcich mysliteľov, akými boli humanista Luis Vives, svätá Tereza Ježišova či Miguel de Unamuno alebo Ortega y Gasset.

Filozofický hispanizmus je najmladšou z hispanistických disciplín, jeho cieľom je podnecovať a podporovať štúdium myslenia a filozofie hispánskeho sveta. Od svojich prvých krokov sa konštituuje v otvorenom dialógu s ostatným filozofickým univerzom. Jeho zmysel možno definovať ako hľadanie dialógu medzi španielskymi a iberoamerickými intelektuálmi na strane jednej a medzi hispanistami pochádzajúcimi z krajín hispánskeho sveta a hispanistami z krajín mimo tohto sveta na strane druhej. Hispánska filozofia sa takýmto spôsobom otvára nielen západoeurópskym myšlienkovým tradíciám s cieľom integrovať sa do nich, ale aj americkým či japonským tradíciám. Prostredníctvom dialógu, vzájomného obohacovania, bez straty svojej idiosynkrázie chce hispánske myslenie nenásilnou formou transcendovať geopolitický priestor, v ktorom sa zrodilo.

O vedenie medzikultúrneho dialógu s cieľom rozvíjania vlastných myšlienkových tradícií usiluje aj Asociácia filozofického hispanizmu, ktorá bola založená v roku 1988 v Madride a ktorej predsedom je popredný historik španielskej filozofie José Luis Abellán (ktorého sme mali nedávno príležitosť privítať aj u nás v rámci Prvých dní hispanizmu na UK v Bratislave). Asociácia združuje filozofov Španielska, krajín Iberskej Ameriky a zahraničných hispanistov, každoročne vydáva Spravodajcu, ktorý čitateľov oboznamuje s najdôležitejšími aktivitami rozvíjanými na poli filozofického hispanizmu v rámci hispánskeho sveta aj mimo neho.

V decembri 1992, doslova v „predvečer“ vstupu Maastrichtskej dohody o Európskej únii do platnosti zorganizovala Asociácia filozofického hispanizmu medzinárodnú konferenciu pod názvom *Európska výzva: kultúrne identity na prelome storočí*.

Hneď v úvodných vystúpeniach (J. L. Abellán, G. Brunner, J. L. Arranguren, A. Touraine) odznela viackrát myšlienka, obsiahnutá už v samotnom názve konferencie – o potrebe filozofickej reflexie kultúrnej identity, ako európskej, tak aj národnej, v tomto prípade španielskej. Španielski filozofi upozornili na skutočnosť, že v spojitosti s budovaním jednotnej Európy sa všade, aj v texte samotnej Dohody, hovorí a uvažuje len o ekonomických základoch tohto procesu a na jeho filozoficko-kultúrne základy sa zabúda alebo sa jednoducho ignorujú. Bez nich však nie je možné vybudovať skutočne jednotnú Európu. Veď práve filozofia bola a je „nervom európskej kultúrnej tradície“, bez nej je Európa ako taká nemysliteľná. Preto sa tu hovorilo veľa aj o potrebe obnovenia úlohy filozofie vo všetkých jej dimenziách, počnúc

filozofiou ako súčasťou všeobecného vzdelania európskeho občana, a tiež o nebezpečenstve jej redukcie na „akademickú disciplínu“, odtrhnutú od reálneho života. Práve filozofia, charakteristická pre európsku kultúrnu identitu, môže pomôcť čeliť prenikaniu tzv. „American way of life“ nielen do oblasti každodenných zvykov európskeho občana, ale najmä do úrovne hodnôt a spôsobu myslenia (ekonomizácia a komercializácia európskeho života, absencia kultúrnych dimenzií).

Na univerzite v starobylej Salamanke sa od r. 1978 uskutočňujú pravidelne každé dva roky Semináre o španielskej a iberoamerickej filozofii. Zúčastňujú sa na nich filozofi, historici a literáti nielen zo Španielska a krajín Iberskej Ameriky, ale aj ostatných krajín Európy, USA, Kanady, a dokonca Japonska. Tieto semináre, ktoré sa stali najprestížnejším fórom filozofického hispanizmu, nadväzujú na bohaté filozofické tradície Univerzity v Salamanke (Alma Mater popredných španielskych mysliteľov už od čias svojho založenia v 13. storočí. Za všetkých tu uvedme aspoň dlhoročného rektora tejto univerzity Miquela de Unamuno).

V septembri 1994 sa tu už po deviaty krát zišli domáci aj zahraniční hispanisti na seminári, ktorý sa konal pod názvom *Filozofia a literatúra v hispánskom svete*. Jeho téma nebola vybraná náhodne. Prepletenosť vzťahov medzi literatúrou a filozofiou sprevádza hispánsku kultúrnu tradíciu od jej zrodu až po súčasnosť. Tento problém sa nadošľoval z rozličných hľadísk, či už vo vystúpeniach hispanistov-literátov, alebo hispanistov-filozofov, ktorí sa tu pokúšali nájsť spoločný jazyk, a treba konštatovať, že do značnej miery sa im to aj darilo.

Španielska literatúra na jednej strane sa vyznačuje hĺbkou a rozsahom v nej nastoľovaných filozofických problémov. Stačí si v tejto súvislosti pripomenúť známe slová Miguela de Unamuna o tom, že španielska filozofia je rozptýlená v španielskej literatúre. Bola to práve táto literatúra, ktorá anticipovala nastolenie mnohých problémov modernej európskej filozofie. Spomeňme tu aspoň svetoznáme Cervantesovo dielo *Don Quichote*, v ktorom práve sa rodí moderná európska kultúra odhaľuje svoje „ego“ ešte niekoľko rokov predtým, ako vyšla Descartova *Rozprava o metóde*. Na stránkach Cervantesovho románu nachádzame interpretáciu takmer všetkých vnútorných stavov ľudskej duše, počnúc láskou, vernosťou, vierou, sklamaním, končiac smrťou a jej hlbokým filozofickým významom.

Jedným zo špecifik španielskej filozofie na strane druhej je literárna forma jej podania. Stačí, keď si pripomenieme svieži esejistický štýl J. Ortegu y Gassetu či M. de Unamuna, dvoch „veľvyslancov“ španielskej filozofie u nás. Podobne ako oni, aj väčšina ostatných, u nás bohužiaľ takmer neznámych španielskych a iberoamerických filozofov (ako napr. Španieli D'Ors, X. Zubiri, F. Savater, Rubert de Ventós, Carlos París, alebo Leopoldo Zea z Mexika), nachádza v esejistickom žánri najadekvátnejšiu formu pre vyjadrenie svojich filozofických názorov.

Z tohto hľadiska sa javil ako veľmi podnetný príspevok profesora porovnávacej literatúry J. L. Gómeza Martíneza (The University of Georgia) nazvaný *Esej ako literárny a filozofický žánr postmoderného diskurzu*. Jeho autor sa pokúsil definovať súčasný spôsob myslenia ako antropický diskurz, ktorý je prekonaním dekonštruktivistickej etapy moderny. Práve esej je podľa amerického profesora žánrom, ktorý má najbližšie k antropickému diskurzu.

Stalo sa už dobrou tradíciou, že na seminári v Salamanke sa zúčastňujú aj hispanisti zo zahraničia, veď práve v otvorenom dialógu s nimi sa obohacuje hispánske myslenie. Vychádzajúc pri interpretácii hispánskeho myšlienkového odkazu zo svojej vlastnej kultúrnej a filo-

zofickej tradície, v rámci ktorej žijú a tvoria, prispievajú títo filozofi k obohateniu filozofického hispanizmu. Na hispanistických stretnutiach pravidelne referujú o recepcii hispánskeho myslenia v krajinách, z ktorých prichádzajú.

Solidná tradícia výskumov filozofického hispanizmu sa vytvorila na Univerzite v Toulouse pod vedením prof. Alaina Guya (autora monografií o Unamunovi, Ortegoví y Gassetovi i *Dejín španielskej filozofie*). Členom tejto skupiny je aj český filozof Z. Kouřím, ktorý už niekoľko rokov žije v emigrácii vo Francúzsku a venuje sa hispánskej filozofii.

Rozvinutú spoluprácu majú španielski filozofi aj s talianskymi hispanistami – filozofmi, za všetkých treba spomenúť M. Palottiniho z Univerzity v Parme alebo Felice Gambiniho (Univerzita v Pise).

O recepcii hispánskeho myslenia v krajinách Strednej Európy tu zvykli referovať poľskí hispanisti, ako napr. Eugeniusz Gorski, autor monografie o Unamunovi a mnohých iných hodnotných prác z oblasti hispanistiky. Na tohoročnom stretnutí sa po prvýkrát hovorilo aj o recepcii filozofického hispanizmu na Slovensku a v Čechách. S príspevkom venovaným analýze úspechov, problémov a perspektív na poli koncipovania sa filozofického hispanizmu v našom kultúrnom okruhu vystúpila autorka tejto state.

Jedným z dlhodobých cieľov stretnutí v Salamanke je vytvárať podmienky pre interkulturný dialóg aj medzi španielskymi filozofmi a filozofmi z krajín Iberskej Ameriky. Pravidelnou súčasťou seminárov v Salamanke sa už stal *Deň Iberskej Ameriky*, kde zaznieva „nový a čerstvý“ hlas vo filozofii, hlas Latinskej (Iberskej) Ameriky. Týchto zasadnutí sa už počas 18 rokov trvania Semináru zúčastnili mnohí poprední iberoamerickí filozofi, ako napr. Leopoldo Zea, Arturo Roig, Horacio Cerutti Guldberg a iní. V roku 1994 sa špeciálna pozornosť venovala tvorbe a dielu literáta a mysliteľa José Martího. Podľa Raula Forneta (Aachen, Nemecko) v diele J. Martího Amerika prestáva byť objektom a stáva sa po prvýkrát subjektom filozofie. Kubánsky mysliteľ bol v jeho príspevku predstavený ako priekopník interkulturného dialógu vo filozofii.

Spomenuli sme tu len niektoré zo zaujímavých aktivít rozvíjaných na IX. *Seminárii španielskej a iberoamerickej filozofie* v Salamanke. Napriek ich strohej charakteristike verím, že čitatelia týchto riadkov budú súhlasiť s tým, že stretnutia v Salamanke predstavujú jednu z najzaujímavejších filozofických aktivít hispánskeho sveta s cieľom rozvíjania interkulturného dialógu vo filozofii. Aj vďaka týmto stretnutiam sa filozofii hispánskeho sveta dostáva miesto, ktoré jej v rebríčku svetových kultúrnych hodnôt právom patrí.

PhDr. Paulína Šišmišová, CSc.

Pekná 3

831 05 Bratislava

SR